

Obscurantisme, repressieve verstomming in tijden van crisis

Joeri Kooimans

Inleiding

In dit essay zal worden betoogd dat er heden een oorlog van verschijningen gaande is ten aanzien van en door onder andere de wetenschappelijke gemeenschap, mede door hoe de regering van Donald J. Trump bezig is wetenschappers op verscheidene wijze het zwijgen op te leggen door middel van censuur¹, het verwijderen van data², wegbezuinigen van federale wetenschappelijke onderzoeksbureaus³ te liegen⁴ en controle uit te oefenen op wat al dan niet gepubliceerd mag worden.⁵ Er wordt door sommigen in dit verband gesproken over een ‘oorlog tegen feiten’.⁶ In dit essay zal gepoogd worden te tonen hoe dit ook een oorlog tegen verschijningen met zich meebrengt, gezien het obscurantisme dat nu gaande is in de Verenigde Staten.

I. De problematisering van transparantie

Doordat we om wat voor redenen dan ook niet altijd alles kunnen zien, en er een ‘dikheid’ is aan dingen die ons het zicht ontnemt, of dingen verhuuld, moeten we noodgedwongen speculeren over de relatie tussen wat verborgen is, en wat zichtbaar. Dit impliceert dat er ook een strijd is ten aanzien van deze ‘dikheid’ en in wat al dan niet gezien kan en mag worden. Dit vereist ook strategieën om hiermee om te gaan, in *The War of Appearances* worden de volgende drie voorgesteld: transparantie, ondoorzichtigheid en glans.⁷

De notie van transparantie is duidelijk gelieerd aan het beeld van het rationele licht van de geest zoals we die kennen vanaf de Verlichting. Dit resulteerde tevens in een Promethisch-technische strategie om geheimen van de natuur te ontfutselen, in een poging deze volledig transparant voor ons te krijgen.⁸ Met het huidige obscurantisme in de VS zouden we kunnen stellen dat Prometheus wederom in ketenen zit. Hoe het ook zij, het project van transparantie zou gedoemd zijn te falen, omdat iedere waarheid, iedere onthulling weer meer verhullingen oplevert, waarbij het onthullen een spektakel wordt.⁹ Echter zouden we met het obscurantisme nu ook een omgekeerde beweging kunnen zien: het verhullen en censureren wordt het spektakel, wat transparantie wellicht toch weer tot een bruikbare strategie zou kunnen maken om het obscure weer licht te krijgen. In het genoemde boek wordt gesteld dat echter alleen de strategieën van ondoorzichtigheid en glans ons resten, omdat de wilskracht die transparantie drijft nu volledig is omgekeerd in diens afwezigheid. We

¹ <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/donald-trump-gag-us-government-scientists-environment-stop-speaking-public-tweeting-twitter-climate-a7544971.html>

² <http://www.sciencemag.org/news/2017/01/trump-officials-suspend-plan-delete-epa-climate-web-page> en: <https://www.nytimes.com/2017/01/20/us/politics/trump-white-house-website.html>

³ <https://www.nytimes.com/aponline/2017/01/26/us/politics/ap-us-trump-epa.html?smid=fb-share&r=0> en <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/22/nasa-earth-donald-trump-eliminate-climate-change-research>

⁴ <http://www.politifact.com/personalities/donald-trump/>

⁵ <http://www.theverge.com/2017/1/24/14372940/trump-gag-order-epa-environmental-protection-agency-health-agriculture> Zie voor een analyse: <https://www.scientificamerican.com/report/science-and-the-trump-presidency/>

⁶ https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/the-war-on-facts-is-a-war-on-democracy/?WT.mc_id=SA_DD_20170126

⁷ Brouwer, Spuybroek, van Tuinen, 2016, pp. 7-8

⁸ Ibid, p. 8

⁹ Ibid, p. 9

moeten daarom het heden weerstaan als domein van conflict.¹⁰ Ik zal echter stellen dat wanneer we deze strategieën hanteren we het gevaar lopen dat het opgelegde zwijgen ten aanzien van bijvoorbeeld de wetenschap zal slagen. De Heideggeriaanse *gelatenheid*, of het *niet-handelend afwachten* is mijns inziens niet het juiste antwoord, omdat niet zozeer het wetenschappelijk calculerend denken¹¹ nu het gevaar is, maar de actieve verstomming daarvan, in dienst van een op winstgerichte economische vorm van calculerend denken.¹²

II. Transparantie en repressieve verstomming

In Paul Frissens bijdrage aan het genoemde bundel lezen we een andere problematisering van transparantie dan hierboven. Volgens Frissen zijn we nu objecten en subjecten geworden van spionage, spionerende, transcendente dubbelwezens waarbij iedereen iedereen in de gaten houdt. Transparantie zou dan in die zin moeten leiden tot een betere wereld, mede omdat het zou zorgen voor meer gelijkheid.¹³ Het probleem hieraan is echter dat dit ook middelmatigheid als consequentie heeft, want wanneer men alles wil weten, alles verzamelt en vergelijkt, leidt dat tot een reductie naar een algemene noemer. In dit geval is dat voornamelijk geld, omdat dit bij uitstek uit medium van uitwisselbaarheid is. Dit levert volgens Frissen ook het gevaar van verstomming en totalitarisme op, omdat wanneer alles gemeten, geobserveerd en opgenomen wordt, we in een compleet panoptische wereld terechtkomen, op basis van een enkele noemer: geld, de maat der dingen en aan de hand waarvan al het politieke beleid en mensen onder Trump worden beoordeeld.¹⁴

Met Trumps miljardairskabinet waar conflictbelangen inherent aan lijken te zijn¹⁵ – en wiens leden niet in een niet gering aantal financiële belangen hebben in de fossiele brandstoffenindustrie - lijkt geld inderdaad de maatgever te zijn, in dienst waarvan ook vooral ten aanzien van klimaatwetenschappers er een politieke kneveling blijkt plaats te hebben. Wat moet worden opgemerkt is dat het hier gaat om een selectief transparantiebeleid: de publicatie, vergaring en verspreiding van (vooral klimaat)wetenschappelijke data worden gehinderd en de wetenschappelijke communiceerbaarheid neemt daardoor af (wat bij uitstek een oorlog van verschijningen blijkt te zijn wanneer we beseffen hoe visueel georiënteerd klimaatwetenschappen zijn), maar op een andere wijze wordt er evenwel panoptische macht uitgeoefend ten aanzien van bijvoorbeeld kritische journalisten¹⁶ (die hij vijanden noemt¹⁷), maar ook immigranten.¹⁸ Zo wordt de ene groep en alle informatie daarover verblindend verlicht en transparant, maar andere informatie volledig in duisternis gehuld, onzichtbaar gemaakt. Mijn these is dat hier juist transparantie als strategie opnieuw ingezet moet worden om klimatologische wetenschap in het licht te houden.

¹⁰ Ibid, p. 9

¹¹ Ibid, p. 10

¹² <http://www.independent.co.uk/news/donald-trump-profit-from-business-interests-empire-sons-donald-jr-eric-while-us-president-white-a7526181.html>

¹³ Frissen, 2016, p. 13

¹⁴ Ibid, p. 26

¹⁵ <https://www.theguardian.com/us-news/ng-interactive/2016/dec/01/donald-trump-business-interests-conflicts> en <http://www.politico.com/blogs/donald-trump-administration/2017/01/tillerson-exxon-set-conflict-of-interest-agreement-233164>

¹⁶ Zo heeft hij wel eens geopperd de persvrijheid in te dammen. Zie:

<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/02/26/donald-trump-vows-to-open-up-libel-laws-to-make-suing-the-media-easier-heres-how-he-could-do-it/>

¹⁷ <http://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/305067-omara-trump-campaign-keeping-list-of-enemies>

¹⁸ Zo wil Trump alle criminele feiten van immigranten gaan vastleggen. Zie: <https://qz.com/894973/donald-trumps-administration-will-publish-a-weekly-list-of-crimes-committed-by-immigrants/>

III. Een politieke strijd om waarheid en haar verschijningsvormen

Het licht dat nu vooral verblindend is en sommige subjecten buitenproportioneel veel doet oplichten, transparant maakt, is te verklaren met het mediale regime van de *spektakelmaatschappij*¹⁹, zonder dewelke Trump wellicht nooit aan de macht zou zijn gekomen. Feiten, wetenschappelijk of niet, lijken er binnen deze context weinig toe te doen, zeker wanneer we zien dat liegen daarover, of de ontkenning daarvan in een presidentiële campagne en het regeren daarna weinig consequenties sorteert voor het welslagen daarvan. Er is dus nu geen sprake meer van een Promethisch-technische Verlichte zoektocht van de rede naar de waarheid in deze post—feitelijke wereld, maar een door spektakel gedreven mediacratische oorlog van verschijningen, waarbij feiten worden gecontesteerd met zogenoemde alternatieve-feiten van ‘echt’ en ‘nepnieuws’. Dit gaat nu zo ver dat er zelfs een strijd gaande is ten aanzien van geloofwaardigheid zelf.²⁰ Waarheidsvinding is daardoor zo vergaand bemoeilijkt dat er een vervreemding van communiceerbaarheid is opgetreden, wat ook de linguïstische aard van mensen onder druk zet. Dit is wel bij uitstek waar volgens Agamben de politiek zich aandient, in deze communicatieve leegte en de oorlog van verschijningen is er dan inderdaad een conflict over communiceerbaarheid.²¹ Politiek is vooral nu een strijd der waarheid geworden, en dat impliceert altijd een strijd om wat gezien mag worden, en wat niet.

De vraag is welke vorm van verzet hiertegen gepleegd kan worden. Zou het een strijd tegen het spektakel moeten zijn aan de hand van intellectuele ontplooiing door te experimenteren met intellectueel potentieel, waardoor een positieve ervaring ontstaat van het algemene intellect?²² Dit is wat bijvoorbeeld betracht wordt door kritische wetenschappers die alternatieve facebook- en twitteraccounts hebben opgezet in een poging wetenschappelijke feiten transparant, verspreid- en communiceerbaar te houden. Of wetenschappers die trachten data te ‘redderen’ die verwijderd dreigt te worden door de regering.²³ Zij plegen een oorlog van verschijningen door deze in het licht te houden: pogend zo wetenschappelijke data en informatie *transparant* te houden.

We zouden dit ook een politiek van medialiteit kunnen noemen, want zowel Trump als kritische wetenschappers voeren nu hun strijd via de media, dat in verschillende verschijningsvormen gietende. Medialiteit is in deze hoedanigheid door en door politiek²⁴, ook in de zin dat het mediaal wetenschap verdergaand heeft gemedialiseerd. Het is de vraag hoe binnen een dergelijke context kritisch denken zich kan ontwikkelen. De kritiek zou zich nu in een crisis bevinden door het falen van het rationele project en de neoliberale verdamping van normen. Waarheid en wetten zijn vervangen door een medialiteit van data en de heropkomst van empiristische methoden voor het verkrijgen van gefabriceerde waarheden.²⁵ Dit klinkt plausibel als we zien hoe de irrationele, normloze, post-feitelijke spektakelcampagne van Trump hem tot aan het presidentschap heeft geholpen en hoe geslaagd hij en volgers zijn in het fabriceren van ‘alternatieve feiten’, nepnieuws en hun eigen zicht op wat ‘waar’ is. Een heel concrete oorlog der verschijningen zagen we dan in het bijzonder ook in de verslaglegging en journalistieke reflecties op zijn inauguratie.²⁶

¹⁹ Vgl. Parisi, 2016, p. 45

²⁰ Zie ook: https://www.nytimes.com/2017/02/04/opinion/sunday/why-nobody-cares-the-president-is-lying.html?smid=tw-share&_r=0. Hier lezen we onder andere een uitspraak van een woordvoerder van Trump die zegt dat feiten helaas niet meer bestaan.

²¹ Parisi, 2016, pp. 45-6

²² Ibid, p. 46

²³ Zie organisaties als: <http://www.ppehlab.org/datarescue/>; <https://www.datarefuge.org/en> <https://envirodatagov.org/>

²⁴ Parisi, 2016, p. 46

²⁵ Ibid, p. 47 & pp. 52-3

²⁶ Zo zagen we hoe Trump en zijn woordvoerders stelden dat het de best bezochte inauguratie ooit was, God zou hebben gewild dat het stopte met regenen zodra Trump zijn toespraak hield en dat alle ‘werkelijke’

IV. Warm wetenschappelijk calculeren en een nieuwe instrumentaliteit

Hoe overwinnen we deze op winstgerichte spektakelmachine?²⁷ Het neoliberale miljardairskabinet van Trump lijkt op niets anders gericht dan de doelloze doelmatigheid van winstvergarig, wat ze daarbij ook op het spel moeten zetten: of dit nu bijvoorbeeld het klimaat of mensenrechten zijn.²⁸ Misschien dat de rationeel georiënteerde kritische methode te weinig heil zal bieden en moeten we een andere wijze vinden om te handelen naar klimatologisch wetenschappelijke feiten. Een mogelijk voorstel is door deze waarheden op een of andere manier verleidelijker te maken, aantrekkelijker. Dit is een mogelijkheid door de visuele aard van de data, maar ook kunst zou hier een rol bij kunnen innemen. Bijvoorbeeld met inter-mediale kunst die laat zien hoe we verdisconteerd zijn in en er sprake is van interdependentie tussen ons en onze ecologie.²⁹ De data en kunstzinnige reflecties daarop zouden zo verleidelijke *simulacra* kunnen worden die inspireren tot bijvoorbeeld kritisch nadenken, of het opbrengen van een verantwoordelijkheidsbesef ten aanzien van het klimaat.³⁰

Er moet daarnaast aanzet gegeven worden tot een nieuwe vorm van instrumentaliteit, een die niet de aarde tot winstgevend fetisjwaar reduceert, maar andere houdingen ten aanzien daarvan opent. Maar gezien het vooral de ontkenning en beknutting van wetenschappelijke data is die deze houding op voorhand dreigt te ondermijnen, moeten we ook af van het angstbeeld dat is ontstaan van de wetenschap vanuit de kritische traditie binnen de filosofie dat aanzet heeft gegeven tot de *Heideggeriaanse gelatenheid*, alsmede de gedachte dat de wetenschap uitgaat van een kille rationaliteit; een koude berekenbaarheid wat de aarde heeft verbolgen tot een groot tankstation. De exploitatie van de wereld als tankstation lijkt nu veeleer iets gedaan door post-feitelijk handelende neoliberalen dan wetenschappers. We moeten ons daarom nu de wetenschap – en dan klimaatwetenschap in het bijzonder - leren voorstellen als warme vorm van calculeren, want een die aanzet kan geven tot compassievol, en verantwoordelijk handelen naar onze ecologie en alles wat daarin leeft. We moeten wetenschap en de data zij accumuleert dan niet meer zien als kille praxis, maar als vriendelijke en genereuze gift, iets dat licht schenkt, zoals de zon, en doet groeien. Iets dat onze epistemologische poel rijker, warmer en aangener maakt.³¹

Dit warme calculeren, namelijk het leren inzien van de effecten die ons gedrag sorteert op het klimaat, kan aanzet geven tot een nieuwe instrumentaliteit: een waarbij we de warme berekeningen leren omzetten in bijvoorbeeld natuurbeschermend gedrag, waarbij dit een doel op zichzelf wordt. Dit kan verworden tot een nieuwe productieve activiteit, waarbij het bereiken van het genoemde doel kan samenvallen met een ontplooiing van kritisch, rationeel, logisch, wetenschappelijk klimatologisch denken. We kunnen dan de data die klimaatwetenschap ons levert zien als suggesties voor betekenis en handelen, waarbij we kunnen experimenteren in het proces van het vinden en beoordelen van steeds betrouwbaardere vormen van bewijs. We kunnen dit denken tevens aanwenden voor het uitvinden van nieuwe politieke doeleinden die voorbijgaan aan het hegemoniale doel van de doelloze doelmatigheid van winstvergarig.³² Dit kan alleen wanneer we het warme calculeren van de klimaatwetenschap zien als gift dat wetenschappelijk verifieerbare feiten en waarheden oplevert en kan culminereren in een nastrevenswaardigere vorm van instrumentaliteit.

beelden van het aantal bezoekers nep zouden zijn. Zie: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/22/trump-inauguration-crowd-sean-spicers-claims-versus-the-evidence>

²⁷ Vgl. Parisi, 2016, p. 59

²⁸ Vgl. Ibid, pp. 48 & 58

²⁹ Zie Oosterling, 2003

³⁰ Vgl. Harman, 2016, pp. 131-2

³¹ Vgl. Spuybroek, 2016, pp. 99

³² Vgl. Parisi, 2016, p. 60

Geraadpleegde literatuur

Brouwer, J., Spuybroek, L., van Tuinen, S. (red.) (2016). *The War of Appearances. Transparency. Opacity. Radiance*. Rotterdam: V_2 Publishing

Oosterling, H. (2003). 'Sens(a)ble Intermediality and Interesse. Towards an Ontology of the In-Between' in *Intermédialités*. Nr. 1, pp. 29-46